

Inhoud

| | | |
|------|---|-----|
| I | Hotel California, Ny-Ålesund | 11 |
| II | Sæluhús, IJsland | 24 |
| III | Simon Starling – <i>Shedboatsbed</i> | 64 |
| IV | Desolation Peak, Washington, vs | 82 |
| V | Mars, Utah | 133 |
| VI | Bothy's, Schotland | 175 |
| VII | Phare de Cordouan, Frankrijk | 207 |
| VIII | Fondation Jan Michalski pour l'écriture et la littérature, Zwitserland, november-december 2017 | 221 |
| IX | 投入堂 Nageire-dō, 三仏寺 Sanbutsu-ji, 三徳山 Mount Mitoku, 日本 Japan | 240 |
| X | Spitsbergen, Noorwegen | 257 |
| | Epiloog | 295 |
| | Dankbetuiging | 305 |
| | Verantwoording | 313 |
| | Noten | 315 |
| | Bibliografie | 323 |

I

Hotel California, Ny-Ålesund



Hotel California, Ny-Ålesund, Spitsbergen, 1982. Foto: Tim Richards

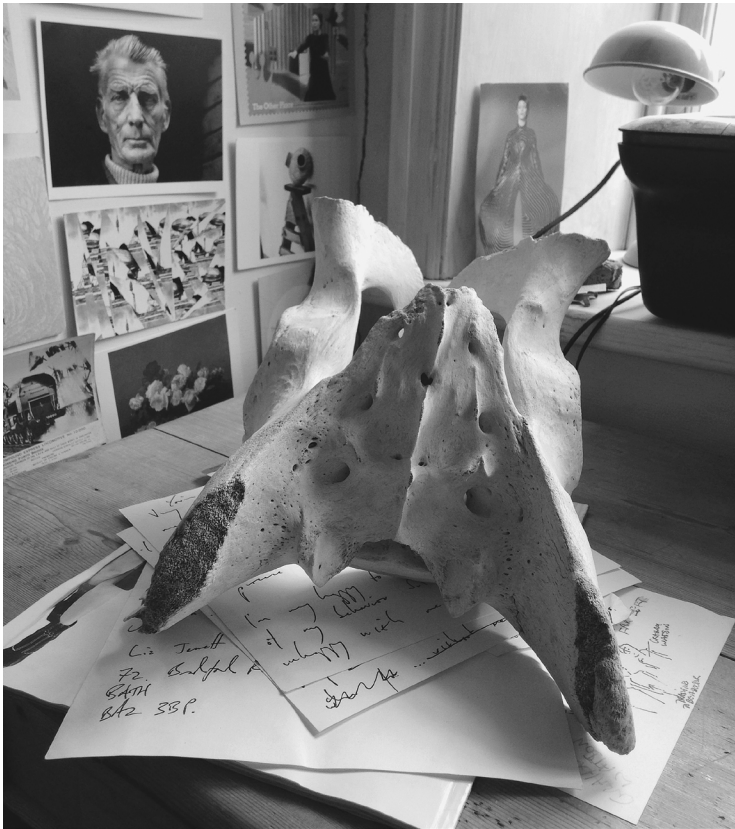
Beste Dan Richards,
Je reizen zullen niet eenvoudig zijn, maar het
project waar je aan werkt is fascinerend. [...] Ik
wens je het allerbeste, met name op Spitsbergen.
Groet,

- Werner Herzog[†]

Buitenpost

Als kind was ik in de ban van het bekkenbeen van een ijsbeer, in de werkkamer van mijn vader.

Annie, mijn moeder, vertelde me dat het donker was en hard regende toen mijn vader een maand voor mijn geboorte terugkeerde van zijn laatste expeditie naar de Noordpool. Hij was van Spitsbergen via Tromsø naar Luton gevlogen, daarna met verschillende treinen naar Swansea gereden en ten slotte met de bus naar Penclawdd, het dorpje aan de Gower waar mijn ouders



Bekkenbeen ijsbeer, Bath, 2016. Foto: Dan Richards

Hotel California, Ny-Ålesund

woonden. Annie had de hele avond bij het raam zitten wachten en zag hem nu met zijn rugzak de kletsnatte straat in lopen. Ze had een cassettebandje van Gladys Knight & The Pips op staan. Eenmaal binnen zag hij vol verbazing hoever Annie al was, hoe rond haar buik was. Ook de vloerbedekking deed hem goed, herinnerde Annie zich – het tapijt was zo zacht aan zijn vermoeide voeten.

Tim was enkele maanden weggeweest, op Spitsbergen, een Noorse eilandengroep in de Noordelijke IJszee, ten noorden van Europa, ongeveer halverwege Noorwegen en de Noordpool, op verkenning op het Brøggerschiereiland en de gletsjers, fjorden en bergen ten oosten van Ny-Ålesund, op 78° 55' noorderbreedte de noordelijkste nederzetting met een burgerbevolking.

De volgende ochtend pakte hij zijn tas uit. Alles verspreidde de geur van rook. De lucht van het spiritusstel en ongewassen mens trok het hele huis door, en diep uit de aangestampte prop wol en dons haalde hij het abstracte, gebeeldhouwde, gebleekte bekkenbeen tevoorschijn en legde het op tafel. Een vreemd voorwerp uit een andere wereld.

Jaren later vertelde hij me dat hij het stuk bot op het ijs van de gletsjer in de Kongsfjorden had gevonden, maar weer later maakte hij ervan dat hij het met de arts van de expeditie had geruild tegen eten en materialen. Het bekkenbeen reisde mijn hele jeugd naar onze verschillende adressen mee, minder als trofee dan als curieus artefact. Het zag er zo ongerept, zo bovennatuurlijk wit uit. Het bleek bij het optillen altijd zwaarder dan ik verwachtte. Ik vond het betoverend; er liep een welhaast gevederde reeks toppen over het heiligbeen en het stuitje, en in de gebroken uiteinden van de uitwaaierende heupen was een brosse binnenkant te zien. De holle ogen waarin de dijnen scharnieren, de kronkelende lijnen van de bekkenkam, de schelpachtige kloven, barstjes en openingen, het waren stuk voor stuk tastbare kenmerken die me opwonden en intrigeerden. De gedachte dat

mijn vader dit had gevonden op een gletsjer, op een onmogelijk verafgelegen terrein van mythische dieren, zette mijn fantasie in vuur en vlam. En die namen! Ny-Ålesund, ik liet het woord als een knikker over mijn tong rollen; Svalbard, wat klonk dat koud; en Spitsbergen, zo mogelijk nog kouder.*

Het bekkenbeen zat stampvol verhalen. Door het vast te houden dacht ik aan Tim als jonge man in die grote witte stilte, en aan ijsberen, aan het leven van die ene ijsbeer, en dan voelde ik hoe mijn horizon zich verbreedde.

Er bestaat een foto van Tim op die expeditie. Hij staat daarop met vier anderen voor de deur van een klein houten huisje. Een zesde persoon neemt de foto en is verborgen achter de camera. Iedereen glimlacht. Overal om hen heen strekt zich een maanlandschap van kliffen en duinen uit. Op de achterkant van de foto staat: Hotel California, Ny-Ålesund. Tim heeft een wollen muts, een gestreepte trui, een donkere broek en grote laarzen aan, en twee pannen in zijn hand. Bij zijn elleboog staat tegen het huisje een lang, zwart geweer, tegen beren. Of eigenlijk in geval van beren. Hij was de schutter van de expeditie en had voor hun vertrek uit Engeland een schietcursus gevolgd, maar hij verzekerde me dat hij nooit één schot heeft gelost.

Ze waren nooit een beer tegengekomen.

Waarmee ze van geluk mogen spreken, want Hotel California ziet er niet uit alsof het tegen een beer opgewassen is.**

Het gebouw is weinig meer dan een schuurtje, en het enige opvallende eraan is de plek waar het zich bevindt, op Spitsbergen.

* Tot 1925 was Svalbard ook internationaal bekend onder de Nederlandse naam Spitsbergen, wat nog altijd de naam van het grootste eiland is.

** Het is een ontzuenderend feit dat ijsberen, in de woorden van Peter Cook, strikt genomen niet vegetarisch zijn.

Hotel California, Ny-Ålesund

Als je erop gaat letten kan je ineens naar weinig anders meer kijken dan de schuurachtigheid van het gebouwtje. Het oogt als een schuurtje dat de weg kwijt is, als een tuinhuisje dat toevallig een foto binnen is komen vallen. De gedachte aan zes mensen die erin slapen is onlogisch en tamelijk buitenissig. Toch gaven zij het schuurtje een naam en noemden het hun thuis, en nu staat de groep van Tim er, stralend voor de deur van hun ongeërfde hutje boven op de wereld.

Wat is er van dat schuurtje geworden? In de loop der jaren is het in mijn gedachten onafscheidelijk van het stuk bekkenbeen geworden, een onderdeel van het Arctische drieluik vader-bekkenbeen-schuurtje. In de brij van zijn herinneringen sprong het eruit. De anekdotes over zijn groep die werd belaagd door het verkenningsvliegtuig van Ranulph Fiennes,* over het beklimmen van bergen, over een incident met een boot vol advocaat, over slapen in de middernachtzon, over de wacht voor beren, over een pakje van Annie – vruchtengebak en thee, in kranten verpakt en verstuurd naar het noordelijkste postkantoor ter wereld – vormden herinneringen die in de loop der jaren wel kleine beetjes veranderden, maar dat Tim naar Spitsbergen ging, daar in een schuurtje sliep en een bekkenbeen van een ijsbeer mee terug naar huis nam, bleef altijd als een paal boven water staan.

Ik las dat houten gebouwen in het uiterste noorden vanwege

* Van 1979 tot 1982 probeerden Ranulph Fiennes, Charles R. Burton en Oliver Shepard in de zogenaamde Transglobe Expedition uitsluitend via het aardoppervlak – over land, zee en ijs – over de poolas de wereld om te reizen. Voor de reis moesten ze onder andere in een open boot de noordwestelijke passage afleggen, en een verkenningsvliegtuigje zou daartoe een route door open water voor ze zoeken. Als de bemanning van het vliegtuigje even niet naar open water aan het zoeken was scheen ze het erg leuk te vinden om heel laag over de expeditie van Tim heen te scheren; denk aan *North by Northwest*.

de smeltende permafrost voor het eerst zijn begonnen te ontdooien en te rotten. Zou het schuurtje hetzelfde lot beschoren zijn geweest als die beer op het ijs: gevallen, uiteengetrokken en verdwenen? Op een gegeven ogenblik besloot ik dat ik dat zelf moest gaan uitzoeken.

In de loop van het klimmen en het onderzoeken voor mijn vorige boek, *Climbing Days*, overnachtte ik in enkele hooggelegen berghutten. Sommige waren nieuw, met alles erop en eraan, andere, zoals de Bertolhut boven Arolla in Zwitserland, waren herbouwd op de plek waar vroeger ook een hut had gestaan, en weer andere leken onveranderd sinds de dagen dat mijn oudoudtante en -oom Dorothea en Ivor in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw door de bergen trokken.

In zulke hutten, vaak hoog in scherp getekend landschap, bleken geheime werelden verborgen te liggen. Het waren enigszins mysterieuze, hooggelegen hostels, bevolkt door enthousiaste en excentrieke types, van de diepgebronsde, ogenschijnlijk geloofde zeventiger die me bij het ontbijt met onverholen trots en vrolijkheid de bedoeling uitlegde van elk werktuig en elke gadget in zijn idiosyncratische, levensgevaarlijk ogende spullen tot de Zwitserse bewakers in hun kraaiennest, wier verplichtingen op het gebied van zorg en gastvrijheid werden overschaduwde door de onmiddellijke beoordeling van de vorm en het mogelijke gevaar van iedereen die hun drempel over kwam.

Dit was een heel andere configuratie dan de onbemande toevluchtsoorden die ik kende uit Snowdonia en het Lake District, verlaten berghutten waar nooit mensen waren, maar hun sporen – achteruitgeschoven stoelen van vertrokkenen, slijtplekken op de vloer, vage geuren van eten – onmiskenbaar. De innerlijke levens van deze sobere cellen-voor-één-nacht deden me altijd denken aan 'Home is so sad', een gedicht van Philip Larkin:

Hotel California, Ny-Ålesund

Het blijft zoals achtergelaten,
Naar het gemak van de laatste die vertrok,
Als om ze terug te winnen.²

Toen Dorothea en Ivor in de Bertolhut verbleven was hij nauwelijks meer dan een houten poppenhuis op een rotspunt met uitzicht op de gletsjer van Mont Miné. Dorothea schreef in haar memoires bij een foto ervan: ‘De Bertolhut (3400 m), hoog als een middeleeuws kasteel.’³

Ik weet niet of het er vroeger als een middeleeuws kasteel uitzag. Nadere bestudering van de foto leert dat het eerder een overwoekerde en daarna nieuw leven ingeblazen rij hutjes is. ‘Aan-eengeschakelde tuinschuurtjes op zilveren rotskam’ was een beter bijchrift geweest, hoewel ‘hoog’ beslist treffend was.

De schuurtjes staan er nu niet meer. Ze zijn vervangen door een goed geïsoleerd betonnen fort van verschillende verdiepingen vol stapelbedden. Bertol ziet er nú uit als een kasteel, of eigenlijk als zo’n spuglelijk onderzoeksstation waarin onderzoekers op de polen verblijven. Het functioneert als een bedrijf, is de helft van het jaar bemand met personeel, biedt verspreid over vier verdiepingen een slaappleaats aan tachtig man, in vijf slaapzalen met elk zestien bedden, stuk voor stuk met ‘noordse dekbedden’. Er is veel veranderd.

In de beginjaren van de twintigste eeuw kende Bertol geen bewaking. Net als de hut van Tim op Spitsbergen was hij leeg, onbemand en ontbrak het er aan stromend water; het was een pleisterplaats buiten de gebaande paden met wat noodrantsoen. Als de medewerkers nu in september hun kamers en de keuken achter zich dichttrekken en vertrekken, wordt Bertol weer het spartaanse onderkomen dat de Zwitsers een *Biwakschachtel* of *Bivouac* noemen.

Bivouac betekent in verschillende landen verschillende dingen. In het Engels heeft het een elementaire, geïmproviseerde

connotatie: ‘z.n. slaappleats voor soldaten (of anderen) in de open lucht i.p.v. onder zeil of in tent – *w.w.* de nacht in de open lucht doorbrengen’. In Zwitserland, Duitsland en veel noordse landen verwijst hun versie van bivouac naar een permanent gebouw voor overnachting. Mijn vader en ik spreken dus optimistisch over bivakkeren als we het over onze overnachtingen op de flanken van de Dent Blanche hebben, terwijl de Zwitsers zullen vinden dat we daar alleen even waren neergestreken. Ik kwam er zelfs hoogstpersoonlijk achter dat ze hier geen andere uitdrukking voor hebben dan ‘vanwege uitputting en onvermogen stoppen’.*

Het zou echter een vergissing zijn om deze gebouwen uitsluitend te zien als vluchtheuvels, als beveiligde ruimte voor gewonde of onvoorbereide trekkers. Er staan in de wildernis maar weinig gebouwen waar je kunt stoppen, herstellen en een helikopter kunt bellen – een rol die ze in geval van nood overigens wel kunnen vervullen. Vaak zijn het plekken om even op adem te komen en daarna weer op eigen kracht verder te gaan, en maken ze deel uit van een groter geheel in plaats van dat ze een doel op zich zijn. Plekken als Hotel California op Spitsbergen en de Bertolhut in Zwitserland kunnen het best worden gezien als haltes. Zulke gebouwen bieden de mens de gelegenheid in onherbergzaam gebied even voor anker te gaan, en dat is ook hun belangrijkste, hun ultieme functie.

‘Een mens mag het leven niet geleefd hebben zonder de ervaring van gezonde en zelfs saaie eenzaamheid in de wildernis,’ schreef Jack Kerouac over zijn tijd als bosbrandwachter op Desolation Peak, ‘waar hij geheel en al afhankelijk van zichzelf is

* Als om dit te benadrukken is de Bivouac van de Dent Blanche een echt gebouw, net onder de top van de noordflank, een stenen bijenkorf waar vijftien mensen kunnen slapen en waar ‘dekens, matrassen, kussens, keukengerei en bestek liggen’.

Hotel California, Ny-Ålesund

en zo zijn ware, verborgen kracht leert kennen.⁴

Voor een dergelijke onderdompeling zijn schuilhutten voor mensen ironisch genoeg noodzakelijk. Dit zegt Antoine de Saint-Exupéry in *Aarde der mensen* over Port-Étienne, dat op de grens van destijds nog onontdekt land lag:*

[Het] kon geen stad worden genoemd. Er zijn een fort, een hangar en een houten hut voor onze manschappen. Het is helemaal omringd door woestijn en ondanks de bescheiden militaire middelen zo goed als onneembaar. [...] Er is geen andere vijand dan de stilte, omringd door armoede die onze belangrijkste bescherming is. En Lucas, de beheerder van het vliegveld, speelt dag en nacht zijn grammofoon af; het leven is zo ver weg dat de taal die we horen halfvergeten is, wat een ondefinieerbare, vreemd op dorst gelijkende melancholie oproept.⁵

Het leven is zo ver weg, maar toch speelt hij dag en nacht zijn grammofoon af – de hangar en de landingsbaan, de vuurtoren, de boerenhoeve, het schuurtje: infrastructuur die het verder ondoordringbare landschap eromheen verlevendigt met de mogelijkheid tot ontdekking, met verder reizen, of stilstand. Elk gebouw is een steen in het water, vanwaar golfjes zich verspreiden.

De Saint-Exupéry kent verderop in hetzelfde boek geen twijfel dat afstand, stilte en isolement als gevolg van in de wildernis doorgebrachte tijd een zuiverende herinnering vormen van de plaats van de mens in het grotere geheel. Psychologen hebben onderzoek gedaan naar dit zogenaamde ‘overvieweffect’, een cognitieve verandering als gevolg van een ontzagwekkende ervaring, en de invloed ervan op de mens gemeten. Die bleek transformatief te zijn. De onderzochte mensen waren erna geduldiger,

* Port-Étienne was wat nu Nouadhibou in het West-Afrikaanse Mauritanië is.